

ŽILINSKÁ UNIVERZITA V ŽILINE

Stavebná fakulta

Katedra geodézie

GEODÉZIA

**Interný učebný text katedry geodézie pre študentov bakalárskeho štúdia odboru
geodézia a kartografia a študentov stavebných odborov**

<http://svf.utc.sk/kgd/g>

Prof. Ing. Ladislav Bitterer, PhD.

2003

Predhovor k piatemu vydaniu

Geodézia je určená študentom bakalárskeho štúdia odboru geodézia a kartografia a študentom stavebných odborov na Stavebnej fakulte Žilinskej univerzity v Žiline.

Obsah učebného textu v niektorých kapitolách prekračuje rozsah učebných osnov predmetu geodézia. Predpokladám, že študenti si vyberú z textu to, čo patrí do profilu ich študijného zamerania. To čo je podľa môjho názoru navyše, môže byť užitočné pre tých čo sú v praxi.

Učebný text zodpovedá súčasnému vývoju vo vednom odbore geodézia a kartografia v oblasti terestrických meraní. Okrem základných meračských, výpočtových a zobrazovacích výkonov, v texte je aj časť inžinierskej geodézie ktorá priamo súvisí s výstavbou a rekonštrukciou dopravných objektov. V texte som venoval pozornosť hlavne tým geodetickým výkonom a prístrojovému vybaveniu, ktoré sú technologicky perspektívne a ich využívanie v praxi zvýši produktivitu práce a bezpečnosť pri práci. Cieľom učebného textu nie je predstaviť všetky geodetické prístroje používané v súčasnej geodetickej praxi. Do textu som zahrnul iba charakteristické prístroje a hlavne tie, ktoré má naše pracovisko vo svojom vybavení.

Text Geodézie v predloženej elektronickej podobe je okrem študentov určený tiež každému, kto pracuje v problematike geodézie, má o geodéziu záujem a má prístup na Internet.

Dnešnú podobu textu Geodézie som dlhodobo inovoval a vylepšoval. Predpokladám, že v tom budem pokračovať.

Ďakujem lektorom predchádzajúcich vydaní skript prof. Ing. Vlastimilovi Staněkovi, PhD. z TU Bratislava a Ing. Slavojovi Kádnerovi, CSc. dnes už dôchodcovi, ako aj členom katedry geodézie našej fakulty menovite doc. Ing. Jaroslavovi Šímovi, CSc. a doc. Ing. Jozefovi Štubňovi, CSc. a tiež naším asistentom, že mali trpezlivosť pracovať s predchádzajúcimi vydaniaми skript a za upozornenia na chyby, ktoré našli v skriptách.

Ďalej ďakujem pani Anne Weissovej za nakreslenie obrázkov a prepísanie rukopisu. Ďakujem mojej dcére Alene za dôkladnú korektúru textu a jazykovú úpravu. Bez ich pomoci by nebola vznikla táto učebná pomôcka a nemala by takú podobu akú má.

Na tento text Geodézie sa nevzťahujú postihovateľné autorské práva. Dávam ho k dispozícii všetkým čo majú záujem o geodéziu a chcú sa niečo z geodézie naučiť, resp. doplniť si čo zabudli. Text dovoľujem vytlačiť, kopírovať voľne rozmnožovať a uložiť na disk svojho počítača. Nech je tento text užitočný každému kto sa zaujíma o geodéziu.

V Žiline 12. 9. 2003

Prof. Ing. Ladislav Bitterer, PhD.

OBSAH

1. ZÁKLADNÉ POJMY A VZŤAHY V GEODÉZII	8
1.1 Úlohy a rozdelenie geodézie	8
1.2 Tvar a rozmery Zeme	9
1.2.1 Tvar Zeme a jeho aproximácia	11
1.2.2 Referenčný elipsoid	13
1.3 Kartografické zobrazovanie	14
1.4 Súradnicové systémy	16
1.4.1 Systém jednotnej trigonometrickej siete katastrálnej	17
1.4.2 Súradnicový systém 1942	19
2. JEDNOTKY MIER	21
2.1 Dĺžkové miery	21
2.2 Uhlové miery	21
3. ZÁKLADY VYROVNÁVACIEHO POČTU	23
3.1 Úlohy vyrovnávacieho počtu	23
3.2 Momentové charakteristiky súboru meraní	23
3.3 Klasifikácia chýb	25
3.4 Gauss-Laplaceova frekvenčná krivka	26
3.4.1 Intervalové odhady výskytu chýb	27
3.4.2 Skúška nulovej hypotézy	27
3.5 Váha merania	29
3.6 Meračská dvojica	30
3.7 Vyrovnávanie výsledkov merania metódou najmenších štvorcov	31
3.7.1 Vyrovnávanie sprostredkujúcich meraní	32
3.7.2 Vyrovnávanie podmienkových meraní	34
3.8 Zákon súčtov stredných chýb	37
4. MERANIE UHLOV	40
4.1 Pomôcky na meranie zvislého a vodorovného smeru	41
4.1.1 Olovnica	41
4.1.2 Libely	42
4.1.3 Kompenzátory	43
4.2 Čítacie pomôcky a systémy	45
4.3 Teodolity a ich popis	49
4.3.1 Rozdelenie teodolitov	51
4.3.2 Elektronické teodolity	53
4.4 Príprava teodolitu na meranie	56
4.4.1 Skúška a rektifikácia teodolitu	59
4.4.2 Skúška osových podmienok elektronických teodolitov	62
4.5 Metódy merania vodorovných uhlov	63
4.5.1 Porovnanie presnosti merania uhlov násobením a v skupine	68
4.5.2 Pramene chýb pri meraní vodorovných uhlov	69
4.6 Meranie zvislých uhlov	72
4.6.1 Pramene chýb pri meraní zvislých uhlov	73
4.6.2 Postup pri meraní zvislých uhlov	74
4.7 Meranie uhlov magnetickými prístrojmi	75
4.7.1 Magnetické prístroje	76
4.7.2 Meranie magnetických azimutov	77
4.7.3 Využitie odmeraných magnetických azimutov	78
4.7.4 Presnosť meranie magnetických azimutov	79
4.8 Gyroskopická orientácia smerov	79
5. MERANIE DÍŽOK	83
5.1 Priame meranie dĺžok	83
5.1.1 Meranie dĺžok latou	84
5.1.2 Meranie dĺžok pásmom	85

5.1.3	Meranie dĺžky cez prekážky	87
5.1.4	Presnosť priameho merania dĺžok pásmom	87
5.1.4.1	Systematické chyby	88
5.1.4.2	Náhodné chyby	92
5.1.4.3	Opravy k odmeraným dĺžkam	92
5.1.5	Zásady merania dĺžok meračskými drôtni	93
5.2	Nepriame meranie dĺžok	96
5.2.1	Optické diaľkomery	96
5.2.1.1	Nitkové diaľkomery	97
5.2.1.2	Diagramové diaľkomery	100
5.2.1.3	Dvojobrazové diaľkomery	102
5.2.1.4	Diaľkomery s konštantnou dĺžkou laty	105
5.2.1.5	Diaľkomery bez laty	110
5.2.2	Elektronické diaľkomery	111
5.2.2.1	Fázové elektrooptické diaľkomery	112
5.2.2.2	Vyžadovaná presnosť merania dĺžok elektronickými diaľkomermi	119
5.2.2.3	Opravy k dĺžkam odmeraným elektronickými diaľkomermi	120
6.	POLOHOVÉ BODOVÉ POLE	121
6.1	Stabilizácia a signalizácia bodov	123
6.2	Základné úlohy súradnicových výpočtov	126
6.2.1	Výpočet smerníka a dĺžky strany	127
6.2.2	Výpočet súradníc nového bodu (rajóna)	130
6.3	Trigonometrické metódy určovania polohy bodov	130
6.3.1	Určenie excentricity cieľa (signálu)	131
6.3.2	Pretínanie napred uhlami	131
6.3.3	Pretínanie napred z dĺžok	133
6.3.4	Pretínanie nazad (Pothenotova úloha)	134
6.3.4.1	Pretínanie nazad pomocným uhlom	134
6.3.4.2	Rozšírené pretínanie nazad	136
6.3.4.3	Pretínanie nazad pomocným bodom	137
6.4	Určovanie súradníc bodov polygónmi	138
6.4.1	Rozdelenie polygónov	138
6.4.2	Meranie polygónov	140
6.4.3	Pramene chýb pri meraní polygónov	142
6.4.4	Výpočet polygónov	142
6.4.4.1	Obojstranne pripojený a orientovaný polygón	143
6.4.4.2	Pripojenie polygónu na neprístupný bod	148
6.4.4.3	Vyhľadanie hrubých chýb v obojstranne pripojenom polygóne	149
6.4.4.4	Výpočet vloženého polygónu	150
6.4.4.5	Výpočet uzavretých polygónov	151
6.4.4.6	Určovanie súradníc bodov podrobného polohového bodového poľa rajónovou metódou	152
6.4.4.7	Metóda prechodného stanoviska	153
6.4.5	Trojuholníkové reťazce	154
6.4.6	Prehľad metód na určovanie súradníc bodov podľa triedy presnosti	156
6.4.7	Transformácia súradníc	156
7.	VÝŠKOVÉ MERANIE	158
7.1	Výškové bodové pole	159
7.2	Trigonometrické meranie prevýšenia	163
7.2.1	Meranie prevýšenia na blízke body	164
7.2.2	Trigonometrická nivelácia	166
7.2.3	Meranie prevýšení na väčšie vzdialenosti	167
7.2.	Presnosť trigonometrického merania prevýšení	169
7.3	Geometrická nivelácia	170
7.3.1	Nivelačné prístroje	170

7.3.1.1	Libelové nivelačné prístroje	171
7.3.1.2	Kompenzátorové nivelačné prístroje	175
7.3.2	Nivelačné pomôcky	179
7.3.3	Skúška a rektifikácia nivelačného prístroja	180
7.3.4	Geometrická nivelácia zo stredu	184
7.3.4.1	Postup merania v nivelačnej zostave	184
7.3.4.2	Meranie v nivelačnom oddieli	184
7.3.4.3	Meranie v nivelačnom úseku a nivelačnom polygóne	187
7.3.5	Rozbor presnosti nivelačných prác	187
7.3.5.1	Systematické chyby nivelácie	187
7.3.5.2	Náhodné chyby nivelácie	189
7.3.6	Rozbor presnosti geometrickej nivelácie zo stredu	190
7.3.7	Posudzovanie presnosti nivelačných prác	193
7.3.8	Vyrovnanie nivelačných meraní	194
7.3.9	Osobitné nivelačné práce	196
7.3.9.1	Určovanie prevýšenia cez vodné toky a prírodné prekážky	196
7.3.9.2	Nivelácia profilov	197
7.3.9.3	Hĺbkové meranie	201
7.4	Fyzikálne metódy určenia prevýšenia	201
7.4.1	Hydrostatické určenie prevýšenia	201
7.4.2	Barometrické určenie prevýšenia	202
8.	MAPOVÉ PODKLADY PRE PROJEKTOVÚ DOKUMENTÁCIU	204
8.1	Mapy vyvyhotovované v systéme JTSC	206
8.1.1	Základné a účelové mapy veľkých mierok	206
8.1.2	Základná mapa SR 1:10 000	208
8.2	Mapy vyhotovené v systéme 1942	209
9.	METÓDY PODROBNÉHO MERANIA	212
9.1	Podrobné meranie polohopisu	213
9.1.1	Metóda polárnych súradníc	213
9.1.2	Metóda pravouhlých súradníc	217
9.1.3	Metóda pretínania napred	220
9.1.4	Výpočty v pomocnej meračskej sieti	220
9.1.4.1	Výpočet rajóna vychádzajúceho z bodu na meračskej priamke	220
9.1.4.2	Výpočet bodu na kolmici	221
9.1.4.3	Výpočet staničenia a dĺžky kolmice	222
9.1.4.4	Výpočet súradníc priesečníka dvoch priamok	222
9.2	Metódy merania polohopisu a výškopisu	223
9.2.1	Plošná nivelácia	223
9.2.2	Tachymetria	224
9.2.2.1	Terénne práce v tachymetrii	224
9.2.2.2	Voľba podrobných bodov	228
9.2.2.3	Organizácia terénnych prác v tachymetrii	230
9.2.2.4	Výpočet tachymetrického zápisníka	231
9.3	Presnosť podrobného merania	231
9.4	Konštrukcia máp	233
9.4.1	Konštrukcia mapového listu v grafickej podobe	233
9.4.2	Konštrukcia mapového listu vo vektorovej podobe	239
9.5	Oprava a doplnenie obsahu mapy	240
9.6	Deformácia (zrážka) mapového podkladu	241
10.	DIGITÁLNY MODEL RELIÉFU	243
10.1	Definícia digitálneho model reliéfu	243
10.2	Získavanie primárnych informácií	245
10.3	Model plochy reliéfu	246
10.4	Využitie digitálneho modelu reliéfu	247

11. URČOVANIE PLÔCH A OBJEMOV ZEMNÝCH PRÁC	249
11.1 Výpočet plochy z odmeraných dĺžok	249
11.2 Výpočet plochy zo súradníc	250
11.3 Určovanie plochy z mapy	251
11.3.1 Graficko-analytický spôsob určovania plôch	252
11.3.2 Určovanie plôch planimetrami	252
11.3.2.1 Siet'ové planimetre	252
11.3.2.2 Polárne planimetre	253
11.3.2.3 Presné polárne planimetre	256
11.4 Požiadavky na presnosť určovania plôch	257
11.5 Určovanie objemov	258
11.5.1 Výpočet objemu z profilov	258
11.5.2 Výpočet objemu podľa výsledkov plošnej nivelácie	259
11.5.3 Výpočet objemu podľa vrstevnicovej mapy	260
11.5.4 Výpočet objemu rozložením zemného telesa na pravidelné geometrické telesá	261
11.6 Presnosť výpočtu objemov	261
12. TECHNOLÓGIA VYTYČOVANIA	262
12.1 Obsah vytyčovacieho výkresu	262
12.2 Zákres skutočného stavu	263
12.3 Určovanie presnosti vytyčovacích prác a kritériá kvality vytýčenia	263
12.4 Prvky a metódy polohového vytyčovania	265
12.4.1 Vytyčovanie dĺžok	265
12.4.2 Vytyčovanie uhlov	265
12.4.3 Vytyčovanie bodov	266
12.4.4 Vytyčovanie priamok	269
12.4.5 Vytyčovanie rovnobežných priamok	271
12.4.6 Stabilizácia vytýčených bodov	272
12.5 Vytyčovanie oblúkov	274
12.5.1 Určenie stredového uhla	274
12.5.2 Určenie polomeru kružnicového oblúka	275
12.5.3 Vytyčovanie hlavných bodov kružnicového oblúka	277
12.5.4 Vytyčovanie podrobných bodov kružnicového oblúka	279
12.5.4.1 Vytyčovanie pravouhlými súradnicami od dotýčnice	279
12.5.4.2 Vytyčovanie podrobných bodov kružnicového oblúka metódou semipolárnych súradníc	280
12.5.4.3 Vytyčovanie podrobných bodov kružnicového oblúka metódou semipolárnych súradníc po obvode	281
12.5.5 Vytyčovanie oblúkov s prechodnicami	282
12.5.5.1 Výpočet vytyčovacích prvkov prechodnice v tvare kubickej paraboly	282
12.5.5.2 Výpočet vytyčovacích prvkov prechodnice v tvare paraboly 5°	284
12.5.5.3 Výpočet vytyčovacích prvkov prechodnice v tvare paraboly 5° na protismerných oblúkoch	286
12.5.5.4 Výpočet vytyčovacích prvkov medziľahlej prechodnice	286
12.5.5.5 Výpočet vytyčovacích prvkov prechodnice v tvare klotoidy	288
12.5.5.6 Výpočet dĺžok dotýčníc s nerovnakými veľkosťami krajných prechodníc	289
12.5.6 Vytýčenie hlavných bodov kružnicového oblúka s krajnými prechodnicami v tvare paraboly 3° a 5°	290
12.5.7 Vytýčenie kružnicového oblúka s prechodnicami v tvare klotoidy	294
12.5.8 Podrobné vytyčovanie bodov prechodnice kružnicového oblúka pre smerovú opravu koľaje	295
12.5.9 Kontrola vytýčenia prechodníc a oblúkov	299
12.6 Vytýčenie normály ku krivke	300
12.7 Výškové vytyčovanie	300
12.7.1 Vytyčovanie priamky	301
12.7.2 Výškové vytyčovanie krivky	303
12.7.3 Vytyčovanie riadiacej čiary v teréne	306

12.7.4	Vytyčovanie vrstevnice v teréne	306
12.7.5	Vytyčovanie roviny	306
12.7.6	Vytyčovanie zvislíc	308
12.8	Použitie lasera pri vytyčovacích prácach	309
12.8.1	Charakteristiky laserových prístrojov	309
12.8.2	Použitie laserových prístrojov	311
12.9	Použitie STN 73 0422 Presnosť vytyčovania líniových a plošných stavieb	314
13.	GEODETICKÉ PRÁCE V DOPRAVNOM STAVITELSTVE	317
13.1	Geodetické práce v cestnom stavitelstve	318
13.1.1	Vytýčenie projektu cesty	319
13.1.2	Zaistenie vytýčenej stavby	320
13.1.3	Vyznačenie obrysu zemného telesa	321
13.2	Geodetické práce v železničnom stavitelstve	323
13.2.1	Polygónová metóda	324
13.2.2	Metóda papršlekov a tetív (metóda semipolárnych súradníc)	328
13.2.3	Metóda dlhých tetív (Brandenburgova metóda)	330
13.3.4	Metóda polárnych súradníc	334
13.3.5	Spracovanie výsledkov merania	334
13.4	Geodetické práce v mostnom stavitelstve	335
13.4.1	Tvorba bodového poľa pre vytyčovanie a kontrolné merania na mostnom objekte	335
13.4.2	Vytýčenie charakteristických bodov osi mosta	336
13.4.3	Vytyčovanie spodnej stavby mosta	336
13.4.4	Kontrolné geodetické merania v priebehu výstavby mostného objektu a po jeho ukončení	337
14.	MERANIE POSUNOV A PRETVORENÍ STAVIEB A ZOSUNOV	340
14.1	Meranie posunov a pretvorení stavebných objektov vplyvom statického a dynamického zaťaženia	340
14.1.1	Určenie koncepcie zaťažovacej skúšky a voľba vzťažného a pozorovaného bodového poľa	341
14.1.2	Vyžadovaná presnosť merania	343
14.1.3	Metódy merania posunov a pretvorení	343
14.1.3.1	Meranie zvislých posunov	344
14.1.3.2	Meranie posunov vo vodorovnom smere	346
14.1.4	Interpretácia výsledkov meraní	348
14.2	Merania zosuvných procesov	348
14.2.1	Vyžadovaná presnosť merania zosuvných procesov	349
14.2.2	Geodetické bodové pole	349
14.2.3	Stabilizácia bodového poľa	351
14.2.4	Metódy merania zosuvných procesov	351
14.2.5	Numerické spracovanie odmeraných veličín a grafické znázornenie pretvorení	352
14.3	Meranie účinkov banskej činnosti na stavebné objekty	353
14.3.1	Geodetické bodové pole na podkopanom území	355
14.3.2	Meranie a vyhodnotenie účinkov banskej činnosti	355
15.	VÝPIS ZO ZNAČIEK V GEODÉZII A KARTOGRAFII STN 01 9322	357
	LITERATÚRA	359